

VERLOREN ZONEN

Yasmina El Messaoudi

Verloren zonen

P E L C K M A N S

Opgedragen aan mijn vader.
Je t'aime, comme un ours brun.

*You have to keep breaking your heart
until it opens*

— RUMI

Proloog

Stilte is de afwezigheid van geluid. Dat betekent dat ze altijd hetzelfde zou moeten klinken. Als niets. En toch is deze stilte een compleet nieuwe ervaring. Een die zo sereen aanvoelt, dat ze bijna goddelijk wordt. Alsof ik een nieuw zintuig ontdek, dat de andere verdooft.

In de verte staat een kudde schapen. Ze openen hun mond, spannen hun middenrif aan en doen hun kelen trillen. En toch hoor ik niets. Geen geblaat, geen echo. Ik lijk in een vacuüm te zitten dat elk geluid weert. Zelfs de wind hoor ik niet, hoewel hij met mijn haren speelt, die nog nooit zo hebben gekruld als onder de Marokkaanse zon. De struiken en bomen wiegen mee met de wind en strelen elkaar. Telkens opnieuw. Zonder enige ritseling of geruis. De stilte is hier heer en meester. Ze slurpt elk geluid op, omdat het niet gepast zou zijn.

De begraafplaats ligt in de schaduw van de moskee. Ze is vrij groot, hoewel het dorp slechts een veertigtal huizen telt. Sommige daarvan zijn oud en hebben de aardbeving van 1994 overleefd. Andere zijn modern en worden bewoond door nieuwe generaties. Ik denk aan Jema, mijn grootmoeder, die een jaar voor de aardbeving is gestorven. Alsof Allah, God, het universum en het lot wisten dat ze de klap niet zou aankunnen. Haar geliefde huisje waar ze haar vijf kinderen zag opgroeien, maar evengoed haar man verloor: helemaal verwoest. Enkel de waterput is overgebleven, een stille getuige van de meedogenloze kracht van de natuur.

De moskee bleef echter ongedeerd, waardoor die nog trotser lijkt dan voorheen. Statig, sterk en onverwoestbaar. Het is een troost voor de bewoners dat de natuur het huis van Allah niet kan verslaan. Ze is centraal gelegen, wat veel zegt over hoe de dorpelingen het geloof beleven: Allah als het centrum van hun bestaan. Evengoed is ze een plek die steun, troost en verbondenheid biedt. Een vuurtoren in het woeste Rif-gebergte, die vanaf kilometers afstand opdoemt op de enige weg naar het dorpje Aït Messaoud. Een plek waar families, na een jaar in een regenland, in de zomer naar terugkeren. Elk jaar opnieuw, om zich te herenigen met hun familie en vrienden die in Marokko zijn achtergebleven. Maar ook waar ze naar terugkeren voor hun laatste reis. De moskee wijst hen allemaal de weg naar huis.

De wind waait nog altijd, geruisloos. Op het graf van mijn vader liggen takken en twijgjes, ter bescherming voor wilde dieren. Binnen vijfenveertig dagen zal zijn lichaam diep genoeg in de grond zijn gezakt. Weer in de moederschoot van het dorp waar het voor hem allemaal begon. 'De cirkel is rond,' fluister ik als ik kniel voor het graf. Maar nog voor de woorden mijn lippen hebben verlaten, worden ze meegenomen met de wind. De natuur doet hier immers alles in stilte, als eerbetoon aan verloren zonen die zijn teruggekeerd naar huis.

Toen mijn moeder stierf, dacht ik niet dat de wereld nog donkerder kon worden dan ze toen al was. Alle kleuren uit het leven leken met haar mee verdwenen te zijn. Dat ging niet van de ene dag op de andere, maar traag en meedogenloos. Net zoals de weg naar haar einde.

Mijn moeder voelde zich al een tijdje niet lekker. Ze had last van haar maag en was ettelijke kilo's afgevallen. Een maagzweer, dacht ze, omdat ze dat wel vaker had. En haar mindere eetlust kwam vast door de ouderdom. In het begin klaagde ze niet, want eindelijk verdwenen die hardnekkige kilo's van haar ronde heupen, buik en borsten. Mijn moeder haatte immers haar rondingen. Ik daarentegen vond ze heerlijk. Haar zachte boezem, warme buik en volle heupen. Je kon er schuilen tegen al het kwade van de wereld. Mijn moeder zag dat echter anders, dus toen ze plots vanzelf gewicht verloor, dacht ze er niet aan om naar de dokter te stappen.

Na een tijdje werd de maagpijn echter zo ondraaglijk, dat ze besloot om zich te laten onderzoeken. De huisarts wilde een bloedonderzoek doen, omdat er deze keer geen maagzweer te bespeuren viel. Een week later zou ze de resultaten ontvangen. Die week werd een dag, met de dringende vraag om meteen naar het ziekenhuis te gaan. Haar bloedwaarden waren immers verontrustend.

Er volgden nog meer onderzoeken en toen kreeg ik een telefoontje terwijl ik op het werk was. Ik wilde net een radiobericht afmaken en zag dat mijn moeder belde. Ik wilde eerst

niet opnemen, omdat ik het veel te druk had, maar toen herinnerde ik me dat ze vandaag een doktersafspraak had. Ik nam vrolijk op in de veronderstelling dat ze dan toch een maagzweer had. Van alle zorgen die ze zich maakte om haar vrijgevochten dochter, dacht ik er nog glimlachend bij.

Maar het was geen goed nieuws. Ik hoorde gesnik aan de andere kant van de lijn. Mijn moeder huilt alleen als het echt heftig is. En dat was het dus.

Ik vroeg haar hoe de resultaten waren, sloot mijn ogen en ademde in. Alsof ik op dat moment nog een allerlaatste teug nam van een leven dat nooit meer terug zou komen.

‘Ik heb pancreaskanker en nog maar een jaar te leven,’ zei ze met gebroken stem. ‘Er is niets wat de dokters nog kunnen doen.’

Het was de laatste keer dat ik opstond met als grootste zorg wat ik ’s avonds zou eten, of er nog genoeg kattenbrokken waren, welke outfit ik voor het volgende feestje zou dragen, en dat ik nog eens dringend bij mijn ouders zou moeten langsgaan. Ik kan me die tijd niet meer herinneren noch het gevoel een leven te leiden dat soms misschien saai was en waar ik me aan ergerde, maar waar ik nu mijn beide benen voor zou geven.

Het is intussen al vijf jaar geleden en mijn wereld zou alleen nog donkerder worden.

Het is vreemd hoe je lichaam vaak al aanvoelt wat er speelt, nog voor je hoofd het durft te erkennen. Hoe je brein driftig aan de slag gaat met sussen, verklaren, relativeren, alsof het je wil overtuigen dat er niets aan de hand is. Maar je lichaam geeft niet toe en blijft signalen uitzenden, onvermoeibaar.

Vanochtend ben ik opgestaan met een weeïg gevoel. Een lichte misselijkheid die opstijgt vanuit mijn buik en zich nestelt in mijn borstkas. Mijn luchtpijp voelt vernauwd, mijn keel dichtgeschroefd. Alsof ik rondloop met een korset dat me vanbinnen langzaam dichttrekt. Ik weet waar het gevoel vandaan komt, maar ik wil het niet toelaten. Het gaat goed met baba. Het is niet de eerste keer dat hij zijn telefoon niet opneemt. Misschien is hij hem kwijt, is zijn simkaart geblokkeerd omdat hij weer maar eens zijn code is vergeten, ofwel is zijn lader zoek en de batterij leeg. Ik herhaal het als een mantra.

Toch weigert mijn lichaam te ontspannen. Het wil geruststelling, geen excuses. En dus duw ik de frietjes die ik op zondagavond stevast bestel voor me uit. Ik heb eigenlijk toch geen honger.

Ik neem mijn autosleutels en rijd naar mijn ouderlijk huis. Onderweg bel ik mijn broer. Aan zijn stem hoor ik meteen dat hij dezelfde innerlijke strijd heeft gevoerd. Ook hij vindt het vreemd dat baba sinds gisterenavond niet meer online is geweest op WhatsApp en ook niet reageert op onze berichten en telefoontjes. Het gebeurde al talloze keren, maar het voelt anders nu. De lucht in de auto is zwaar, geladen met iets ongrijpbaars. Alsof ze samenspant met mijn lichaam.

Er is iets mis met mijn vader, al durf ik dat nog niet hardop te zeggen. Ik houd mezelf voor dat ik straks oogrollend en met een zucht samen met baba zijn lader of gsm ga zoeken. Dat ik hem voor zijn verjaardag een nieuwe gsm zal kopen – niet zozeer om hem een plezier te doen, maar om mezelf wat gemoedsrust te gunnen.

Mijn broer denkt er hetzelfde over. Ook hij is intussen onderweg. We willen af van dat vreemde voorgevoel, zodat we straks samen kunnen lachen, opgelucht ademen en baba kunnen aanmanen om voortaan beter op zijn spullen te letten en desnoods een lader in elke kamer neer te leggen.

Mijn broer is er nog niet. Ik bijt op mijn lip en tuur met half dichtgeknepen ogen door de brievenbus naar binnen. Even schrik ik: ligt daar nu een lichaam op de grond? Maar het blijken gelukkig slechts een paar donkere vuilniszakken. Ze staan er al jaren, gevuld met kleren die baba elke keer beloofde naar Brussel te brengen, voor mensen die ze kunnen gebruiken. Intussen staan ze er al zo lang dat ze een deel van het meubilair zijn geworden. Mijn vaders huis is de laatste jaren een complete chaos. We hebben hem al zo vaak voorgesteld een poetshulp te nemen, maar dat wil hij niet. Mijn schoonzusje en ik hebben ooit een grote schoonmaak gehouden, maar een maand later lag het huis er weer bij alsof er een bom was ontploft. Kleren, nieuwe huishoudtoestellen die hij niet nodig had, pannen van de kringwinkel, bestek, glazen, dekens, conserven, pakken pasta, eindeloze stapels papieren, boeken, houten bakken met rot fruit, kapotte emmers, vergeelde plastic ijsbakjes met daarin spijkers, punaises en wasspelden. Gebarsten bloempotten, een oude printer die al lang niet meer werkt, uitpuilende kasten met handdoeken, medicijnen,

vervallen schoonheidsproducten van mijn moeder, borstels, oude agenda's, tijdschriften, foto's en facturen. Hoe kon hij hier een overzicht houden? Ik herinner me dat ik op een dag in het bureau van een maatschappelijk werker stond. Wanhopig. De rommel had niet alleen zijn huis, maar ook zijn leven overgenomen. Ik smeekte haar of ze ons kon helpen, maar de enige oplossing was om baba via een rechtszaak onder bewindvoering te plaatsen. Hij zou nog liever sterven dan dat te aanvaarden. Bovendien zou er van onze relatie dan niets meer overblijven. Dus heb ik het zo gelaten en baba zijn laatste stukje zelfstandigheid en vrijheid gegund. Maar wat als het nu écht fout is gegaan?

Ik zie baba's auto staan, scheef geparkeerd, met de neus gevaarlijk ver uitgestoken naar de straat. Alsof hij halsoverkop is gevlucht, de auto achterlatend, wegrennend voor zijn leven. Instinctief trek ik het portier open. De auto is niet op slot. Ik zie krassen en blutsen op het lakwerk. Weer denk ik aan mijn vaders verwardheid de afgelopen tijd. Hij is altijd verstrooid geweest, maar het is erger geworden. Ik wilde het niet geloven, de verhalen van de buren. Of minimaliseerde het. Dat baba soms verdwaasd over straat liep en buren niet meer herkende. Hoe heb ik dit zolang kunnen negeren?

Er is geen tijd voor schuldgevoel, ik moet nu handelen. Ik bel aan. Hij mag dan wel mijn vader zijn, hij heeft recht op zijn privacy. De huissleutel gebruik ik enkel als hij niet thuis is of in geval van nood. Na drie keer aanbellen dringt het tot me door dat het dat is. Een noodgeval. Mijn brein werkt plots trager, alsof het van stroop is. Ik roep nog een paar keer door de brievenbus, maar het blijft stil. Veel te stil. Geen geluid van pruttelende kookpotten, geen lopende kraan, geen voetstap-

pen of gerommel in de eetkamer. Helemaal niets. Ik kijk rond op straat of iemand me kan helpen. Maar het is zondagavond: iedereen zit nu gezellig rond de tafel of kijkt televisie. Ook mijn broer is er nog altijd niet.

Er zit niets anders op dan naar binnen te gaan. De sleutel in mijn hand heb ik intussen al bijna tot moes geknepen. Ik stop hem in het slot, draai twee keer naar links, de deur zwaait open en plots sta ik in de gang. 'Baba?' roep ik. Mijn stem is kalm. Zolang ik niet ongerust klink, is er ook niets om bezorgd over te zijn. Zoals stewards op een vliegtuig: zolang zij glimlachen en drankjes uitdelen, is er niets aan de hand.

Nog steeds stilte. Ik zie dat de deur van de woonkamer openstaat. Achter het glas zie ik een gedaante zitten. Ik hoor een zacht gekreun.

Er zijn van die momenten die je voor altijd bijblijven. Gebeurtenissen waarvan je nog precies weet waar je toen was, wat er gebeurde en hoe het voelde. Zoals die keer dat ik voor het eerst zonder steunwiel'tjes door de straat fietste. Hoe baba het zadel vasthield, geduldig en stil, en ik me zo veilig voelde dat ik niet eens merkte dat hij me losliet en ik voor het eerst echt zelf reed. Hij had meer vertrouwen in mij dan ikzelf. Of die eerste keer dat ik thuiskwam van een fuif en bij mijn moeder in bed kroop. Tegen haar aangedrukt vertelde ik hoe ik op het podium had gedanst en zij keek me aan met die trotse, glunderende blik. Of hoe baba met tranen in de ogen rechtop ging staan tijdens mijn proclamatie, omdat ik als enige afstudeerde met grote onderscheiding. En het moment waarop mijn moeder stierf. Hoe ik midden in de nacht wakker werd en de stilte me bijna verpletterde. Hoe ik het licht aanknippte

en mijn moeders hand vastnam. Hoe koud ze al was. Die kilte voel ik vandaag nog steeds – ze is diep in mijn botten gekropen en nooit helemaal verdwenen.

En dan nu. Dit moment. Mijn vader, roerloos in de fauteuil. Voor zich uit starend en hulpeloos kreunend.

‘Baba, baba, baba,’ jammer ik. Ik dwing mezelf rustig te blijven en helder na te denken. Baba zit halfnaakt in zijn stoel en is omringd door urine en bloed.

‘Ik ben hier, baba, volhouden, ik ga je helpen,’ zeg ik zacht, troostend. Intussen praat ik ook hardop tegen mezelf, dat doe ik wel vaker in stresssituaties. Ik som op wat ik moet doen, stap voor stap. Alsof iemand me een handleiding voorleest en ik die alleen maar hoeft te volgen.

‘Een ambulance bellen. En snel.’ Ik grijp naar mijn telefoon, maar mijn vingers schieten alle kanten uit. Het zijn slechts drie cijfers, maar ik krijg ze niet ingetikt.

‘Rustig,’ spreek ik mezelf toe. Beter traag en juist, dan snel en fout. Het lukt. Ik krijg een medewerker aan de lijn, die belooft zo snel mogelijk een ziekenwagen en MUG-team te sturen. Nadat ik alle gegevens heb doorgegeven, vraag ik wat ik in tussentijd kan doen.

‘Leg hem op zijn linkerzij,’ zegt de medewerker.

Ik hang op. ‘Volgende stap: hem aankleden.’ Als baba niet sterft door zijn toestand, dan wel van schaamte. Ik loop naar boven en gris een trui en een korte broek uit de kleerkast. Ondertussen belt mijn broer. Ik zeg kalm dat baba nog leeft, maar dat hij zich moet haasten. Beneden kleed ik mijn vader voorzichtig aan, wrijf over zijn wang en blijf zeggen dat alles goedkomt. ‘Ik ben hier baba, ik ga alles even opruimen zodat je je geen zorgen hoeft te maken. Kijk, je hebt alweer een short aan en een proper T-shirt. Straks komt de dokter. Je hoeft je

geen zorgen te maken.' Ik weet niet of die woorden voor hem zijn of voor mezelf.

Wanneer ik hem op zijn linkerzij wil leggen, merk ik dat zijn lichaam stijf en verkrampt is. Zijn gezicht is vertrokken in een pijnlijke grimas. Ik laat hem zitten, maar omdat zijn lichaam naar rechts wegzakt, schuif ik een paar kussens onder zijn arm zodat hij rechtop blijft. Ik kniel naast hem neer en houd zijn hand vast, terwijl ik blijf wrijven over zijn wang. 'Ik ben bij je,' fluister ik, 'je prinses is bij je'. Samen wachten we op mijn broer en de ziekenwagen.

Wanneer zowel mijn broer als de ziekenwagen arriveren, zie ik dat intussen de hele buurt op straat staat. De ambulanciers stellen vragen over zijn gezondheid. Omdat baba diabees is, meten ze zijn parameters. Zijn suikerspiegel is gevaarlijk hoog. Even hopen mijn broer en ik dat alles goedkomt. Dat het dat maar is. Dat de juiste shot insuline alles weer beter zal maken. Toch trekt het onbestemde gevoel niet weg. Hij beweegt nauwelijks en herkent ons nog steeds niet.

De spoedarts komt binnen en ik zie enkele burens nieuwsgierig door de gordijnen loeren. Een ambulance én een MUG, dat voorspelt nooit veel goeds. De arts draagt een mondmasker, maar zijn ogen verraden genoeg. 'Dit is niet alleen hypo,' zegt hij meteen. 'Hij heeft een herseninfarct gehad.' Hij wijst naar links. 'En hij is volledig verlamd aan die kant.'

Ik kijk naar baba en zie het nu ook. De arm, de mondhoek, de blik. Ik had het nog niet gezien. Ik wou het niet zien. Mijn hersenen waren nog niet klaar voor zoveel verdriet. Baba lijkt geen besef te hebben van tijd en ruimte. Langer kan ik niet kijken, want hij wordt op een draagberrie getild.

De hele buurt kijkt toe.

Buren komen vragen stellen, maar ik wend ze af en loop naar mijn auto.

‘Kun je rijden?’ vraagt de arts.

‘Geen probleem, ik weet dat hij in goede handen is,’ zeg ik zo rustig mogelijk. Mijn stem klinkt kalm. Alles om controle te houden en zo snel mogelijk te vertrekken.

De ambulance rijdt weg, met de zwaailichten aan. Ik probeer te volgen, maar kan hem niet bijhouden. Gelukkig is het ziekenhuis in mijn stad, ik ken de weg.

Onderweg denk ik aan moeke, aan hoe zij hier voor het laatst vertrok. In een lijkwagen. En ik kan me niet van het gevoel ontdoen dat baba hetzelfde lot is beschoren.

Omdat er slechts één persoon mee mag naar de spoedafdeling, is mijn broer terug naar huis gekeerd en zit ik alleen in de wachtkamer. Hoewel mijn hersenen voelen alsof ze opgebrand zijn, slaag ik erin een aantal mensen te bellen en hen op de hoogte brengen. Onder andere mijn baas, met het nieuws dat ik de volgende dag niet kan komen werken. Hij klinkt vervuild. Normaal zou ik verbaasd en verbolgen zijn, nu laat het me koud. Nu baba in het ziekenhuis ligt, wordt mijn leven gereduceerd tot de essentie. En daar hoort mijn carrière níét bij.

Ik bel nog even terug naar een vriendin die ik aan de lijn had voor ik naar mijn ouderlijk huis vertrok. Ze is maatschappelijk assistente en werkt in crisisopvang, iemand die in panieksituaties dus altijd rustig blijft en helder nadenkt. Zij was het die me aanmaande om meteen naar mijn vaders huis te gaan toen ik mijn zorgen met haar deelde. Bovendien kent ze baba al sinds we samen in de kleuterklas zaten.

Ze was bezorgd en bood zelfs aan om mee te gaan. Dat raakte me diep, omdat zij waarschijnlijk dan al wist wat me te wachten stond. Maar ik wist dat ik dit zonder haar moest doen. Alsof ik baba moest beschermen voor de schaamte die hem anders zou achtervolgen. Ik ben blij dat ik dat heb gedaan.

Toch voel ik hoe een schuldgevoel zich langzaam meester maakt van mijn lichaam. Als een infuus in mijn aderen lijkt te sijpelen. Druppel per druppel. Omdat ik niet eerder bij mijn vader ben gaan kijken of alles wel goed met hem ging. Omdat

zijn verwardheid sinds moekes dood alleen maar erger werd en ik niet méér ondernomen heb om hem te helpen.

Ik probeer mezelf wijs te maken dat ik dat wel heb geprobeerd. Maar schuldgevoel luistert niet naar rede. Het blijft me overstelpen met zinloze verwijten. Dat ik sneller naar hem toe had moeten gaan. Dat ik hem had moeten dwingen hulp te aanvaarden, zoals een poetshulp, een verpleegster, een beurtrol om hem dagelijks te checken. Maar de roes van ontkenning hield me overeind. Ik wilde niet zien hoe slecht het echt met baba ging. Hij zelf ook niet. Misschien is het nu te laat en kost die overlevingsstrategie nu zijn leven. Ik weet oprecht niet hoe ik daar ooit mee zal kunnen leven.

Ik schud mijn hoofd en spreek mezelf moed in. Ik moet redden wat er te redden valt. Vanaf nu alles beter doen.

Ik app mijn broer, ook al heb ik niet veel te melden.

Nog geen nieuws, maar ik houd je op de hoogte. Kus, zus

Hij stuurt een hartje en een duim terug. Toch gek hoe we met onze smartphones terug naar de tijd van de hiërogliefen zijn gegaan. Even glimlach ik.

‘Mevrouw?’

Ik schrik op.

‘U mag naar kamer 004 gaan.’

Ik neem mijn spullen en kijk snel op mijn gsm. Er zijn twee uur verstreken. Twee volle uren waarvan ik niet weet waar ze naartoe zijn.

In het ziekenhuisbed lijkt baba plots zo klein en broos. Ik loop naar hem toe, streel zijn gezicht, kus zijn hoofd en pak zijn handen vast. Ik laat hem niet meer los.

Zijn huid is warm, zijn ogen zijn gesloten. Alleen de piepende machines verraden dat hij nog leeft.

Ik wil me blijven wentelen in dat korte moment van opluchting. Een gevoel dat alleen kan bestaan omdat het begrensd is. Omdat het onlosmakelijk verbonden is met haar tegenhanger: aftakeling, ziekte, dood, afscheid.

De spoedarts komt erbij, een andere dan daarnet. Hij is recht voor de raap: 'Je vader heeft een zwaar herseninfarct gehad met een bloeding. We hebben een scan genomen en die besproken met de neuroloog. Mocht hij nu nog een nieuwe aanval krijgen, dan kunnen we hem niet meer redden. Er is te veel schade: zijn hele linkerkant is verlamd, hij is daar blind en kan amper spreken. Zijn levenskwaliteit zal zeer beperkt zijn. We hebben je toestemming nodig om hem dan niet meer te reanimeren. Ga je daarmee akkoord?'

Zijn woorden zijn als kogels, afgevuurd op iemand die al geknakt op de grond ligt. Ik ben nog aan het bekomen van baba's beroerte en nu moet ik al beslissen over zijn leven?

Ik weet niet wat ik moet zeggen en staar naar zijn naamkaartje. Ik heb een focuspunt nodig, iets om me aan vast te klampen. De letters branden zich op mijn netvlies. Zo lang blijf ik staren. En toch kan ik me tot op de dag van vandaag nog steeds zijn naam niet herinneren.

'Mevrouw, gaat het?' vraagt de dokter bezorgd.

Ik knik. 'Euh ja, sorry. Ik kan er moeilijk mijn gedachten bijhouden. Ik moet hierover nadenken. Kan ik dit eerst bespreken met mijn broer?'

'Natuurlijk,' zegt hij ongestoord, 'je laat maar iets weten.'

Ik kijk naar mijn vader en vraag me af hoe we hier zijn beland. Ooit schonk hij mij het leven en nu moet ik beslissen over het zijne.

Als ik in bed lig, huil ik zoals ik in jaren niet meer heb gedaan. Alsof de tranen nu pas hun uitweg vinden. Ik word verteerd door schuldgevoel. Ik had sneller moeten handelen. Ik had eerder bij mijn vader moeten langsgaan. Ik had me meer om hem moeten bekommeren in plaats van enkel maar bezig te zijn met mijn eigen onbenullige problemen. Ik had hem meer moeten pushen om hulp te aanvaarden, ook al protesteerde hij vanwege zijn onwrikbare fierheid. Mijn vader is zelfstandig genoeg om hulp te weigeren, maar anderzijds te zwak om alles nog alleen te doen. Die pijnlijke spagaat heeft nu tot een trieste climax geleid. Een waarin iedereen lijkt te verliezen.

De woorden van de arts blijven door mijn hoofd malen. Als baba het haalt, zal zijn levenskwaliteit slechts een fractie zijn van wat ze was. Verlamd, blind en nauwelijks in staat om te praten. Hij zal naar een woonzorgcentrum moeten, waar hij voortdurend gevolgd en verzorgd kan worden. Dat is de grootste nachtmerrie voor de fiere, zelfstandige man die mijn vader is. Die tot vandaag met de auto naar Brussel reed om familie en vrienden te bezoeken, en daar ineens ook passeerde langs zijn vaste adresjes, om zo met zijn favoriete ingrediënten thuis te kunnen koken, ook al was hij de laatste tijd steeds sneller moe, ging stappen wat moeilijker en vergat hij steeds wat. Zelfs autorijden was in feite niet meer verantwoord. Maar nu heeft het universum in zijn plaats beslist. Ofwel gaat hij dood, ofwel moet hij naar een woonzorgcentrum. Dat betekent wellicht hetzelfde voor iemand die alleen nog leefde voor zijn

vrijheid en zijn gezin – of wat ervan overbleef. En al helemaal voor een moslim, die erop rekent dat familie hem in huis neemt als het nodig is. Wat we ook doen, wat er ook gebeurt, de uitkomst zal altijd tragisch zijn. Voor iedereen.

Mijn moeders doodvonnis was er meteen ook een voor mijn vader, al zou ik dat pas later beseffen. Terwijl hij bleef hopen en bidden tot Allah, had mijn moeder veel sneller vrede met haar situatie. Ze zou sterven en daar kon geen God of Allah iets aan veranderen.

Hun verschillende geloof heeft nooit voor spanningen of problemen gezorgd. Mijn moeder was gedoopt, christelijk opgevoed en ging met kerst naar de middernachtmis. Mijn vader zat op vrijdag steevast in de moskee en maakte zich elk jaar op voor de ramadan. Nooit heeft hij verwacht dat wij met hem mee zouden vasten. Integendeel, hij kookte in die periode voor ons en kwam gezellig mee aan tafel zitten terwijl hij geduldig wachtte tot het zijn beurt was. Hij maakte zelfs croque-monsieurs voor mijn broer en mij omdat we daar zo dol op waren, maar hij droeg wel plastic handschoenen zodat hij de ham niet hoefde aan te raken.

Mijn vader beschouwde het geloof als iets persoonlijks, een band tussen hem en Allah. 'Dat kan ik niemand opleggen,' zei hij vaak als mensen vroegen waarom mijn moeder, broer en ik geen moslims waren. Hij bewonderde mijn moeder om haar geloof. Over Jezus sprak hij met respect, als een profeet, zoals hij ook in de Koran wordt genoemd. De Bijbel en de Koran stonden bij ons thuis dan ook vredig naast elkaar in de kast. Precies daarom begreep ik als kind de discussies en oorlogen rond religie niet.

Toen mijn moeder het nieuws kreeg dat ze binnen het jaar zou sterven, kwamen de verschillen toch naar boven. Mijn moeder wilde niet nodeloos afzien. Ze had al geen controle over de ziekte en pijn, dan toch op zijn minst over de dood. Mijn vader vond het moeilijk dat mijn moeder zelf over haar dood wilde beslissen. Het is Allah die geeft en Allah die neemt, niet de mens. Toch dreef mijn moeder haar wil door. Mijn vader schikte zich in haar lot en het zijne, leed in stilte maar bleef bidden tot zijn almachtige God voor een mirakel – dat er niet zou komen. Pancreaskanker laat zelden ruimte voor hoop. De chemo verlengt het leven met enkele maanden, maar kan je niet genezen.

Toen ze het verdict kreeg, nam mijn moeder dan ook meteen afscheid van een toekomst die zich verder strekte dan dat ene jaar. Ik heb me al vaak afgevraagd wat het ergste is. Nog een jaar de tijd krijgen voor je sterft, waarbij je elke keer een beetje afscheid neemt: de laatste kerst, de laatste verjaardag, de laatste wandeling, de laatste slaapwel, of onverwachts getroffen worden door een beroerte of herseninfarct? Ik weet het niet.

Aan het einde van mijn moeders leven was ik op. Ik wist niet meer wat te zeggen. Want hoe vaak kon ik nog herhalen dat ik altijd van haar zou houden, dat ze eeuwig in mijn hoofd en hart zou huizen, dat ik haar nu al miste, en de leegte ging proberen op te vullen met de laatste herinneringen die we maakten. Op de moeilijkste momenten was ik klaar, wilde ik niet meer, moest het stoppen. Ik wilde liever dat mijn moeder dood was, dan dat ik telkens maar moest blijven afscheid nemen.

Bij mijn vader gebeurt nu het omgekeerde. Ik klamp me vast aan elke strohalm en blijf hopen dat hij het haalt. Misschien

komen de diepere gesprekken, waar ik al een heel leven op wacht. Niet over hoe het op het werk gaat, of mijn nieuwe wagen al is geleverd, wanneer ik op de radio te horen ben, of wat ik 's avonds heb gegeten. Echte gesprekken. Over hoe hij zich voelde na de dood van mijn moeder, maar evengoed over zijn leven voor haar, in Marokko, als kind, als jongeman op weg naar België. Over de dood van zijn ouders. Of hij verdrietig is dat ik hem geen kleinkinderen schenk en of hij zich soms afvraagt of ik wel echt gelukkig ben.

Met mijn moeder kon ik makkelijker praten over het leven. Ze vroeg vaak hoe het echt met mij ging, wat mijn dromen waren en wensen. Waarom ik verdrietig was op het werk, in een relatie en of ik een kinderwens had. Maar onze karakters konden ook sterk botsen. Ze was erg dominant en hield vaak voet bij stuk, zonder ruimte om te discussiëren. Met mijn vader is de band luchtiger, maar echter. Minder diepe gesprekken, maar meer gevoel. Wat we deelden, zat in onze blik, een gebaar.

Nu ik hem misschien ga verliezen, vallen de verschillen in ons gezin me meer op. Waar mijn moeder en broer op elkaar lijken – koppig, bedachtzaam, langdurig zwijgend na een ruzie – zijn mijn vader en ik elkaars spiegel – wij zochten verzoening, vergaven snel, barstten uit en lieten even snel weer los. Zij spaarden, wij lieten het geld rollen. Zij waren denkers, piekeraars; wij doeners, chaotisch, luid en impulsief. Zij hielden van afstand en rust, wij wilden pleasen, gezien worden. Het gezin voelde soms als twee kampen.

Ik houd van mijn moeder, altijd al. Maar haar dood gaf mijn broer een grotere mokerslag. Nu ik mijn eigen bondgenoot dreig kwijt te raken, realiseer ik me hoe diep de verdeeldheid zat en hoe kostbaar die band met mijn vader voor mij is.